

penſio, quæ Philoſophiæ quoque Morali ſe infudit, ut plures ſibi præſidentes, in hac etiam novi alicujus inventi auctores haberi voluerint. Sic factum eſt, ut Scientia generi humano utiliſſima, & ſi qua alia certis ſuperſtruenda fundamentis, a multis ut incerta & Philoſophorum luſus traduceretur. Quæ ad Scientiam Politicam Græcorum pertinent, apud Oratores, Hiſtoricos, imo in Legibus eorum occurrunt multa. Syſtema vero ejus primus conſignavit Plato in libris de Republica & de Legibus; qui tamen ingenio liberius indulgens, ea quandoque adhibet, quæ, poſita hac hominum conditione, in ſocietate civili locum habere nequeunt. Ariſtoteles vero, experientia in ſubſidium vocata, tale condidit Syſtema Politicum, cui magnum huc uſque fuit pretium & poſthac erit. Plurimum corruptelæ, & Eloquentiæ & Philoſophiæ Græcanicæ intulerunt Sophiſtæ. Sic olim dicebantur Philoſophi & Rhetores; deinde hoc nomine venerunt, qui Philoſophia & arte Rhetorica ad quæſtum & oſtentationem abutebantur. Protagoras, referente Diogene Laërtio, dixit, duas eſſe de omni re rationes contrarias. Idem aſſeruit, non aliud eſſe verum, quam quod unicuique videretur. Hinc profitebantur, ſe docere artem, quemadmodum cauſa interior dicendo ſuperior fieri poſſet. Gorgias ad omnia, de quibus quiſque audire vellet, ſe eſſe paratum denunciavit. Poſtea hoc vulgo facere cœperunt, ut, narante Cicerone de Oratore, nulla eſſet res neque tanta, neque tam improvifa, neque tam nota, de qua non omnia, quæ dici poſſunt, profiterentur ſe eſſe di-
 "Auros.

"Auros." Jam Socrates Sophiſtarum ſtultitiam ac temeritatem perſtrinxit. Platonis quatuor de iisdem extant dialogi. Nec Ariſtoteles illis pepercit, qui de argumentis eorum duos conſcripſit Libros, eorumque ingenium deſcripſit. Sed omnes fruſtra fuerunt; quamdiu enim in Græcia aliquis Eloquentiæ & Philoſophiæ cultus ſuperſuit, etiam hæc natio manſit lupreſtes.

ſ. IV.

Quoniam ſcientiæ a Græcis ad Romanos tranſmi-
 O grarunt, ad horum in literis guſtum explorandum jam ordinis ratio nos invitât. Inter arma hæc civitas fundata eſt, & armis ad formidabilem imperii magnitudinem crevit. Hic cæteris inſtitutis res militaris prævaluit, quam maxima præmia & ſummi comitabantur honores; unde non potuit non fieri, ut communis Romanorum guſtus etiam eſſet militaris. Diu certe multorum hæc erat opinio, quod artibus literariis & præſertim Græcanicis molleſcerent animi & cives ad legum obſequia fierent tardiores. Verum hunc metum dies minuit, & ratio tandem exemit. Nec enim deinde verebantur viri, ſago ac toga præſtantiffimi, & ipſi has artes diſcere, & aliquos earum ſcientia conſpicuos ſua in ſocietate & convictu habere. Poſtquam vero Græcia in ditionem Romanam ceſſerat, atque magiſtratus Romani, eorum comites, milites & alii cives publicorum negotiorum cauſa in Græciam, Græci ob ſua negotia in urbem dominam venerunt; factum eſt, ut Græci eorumque ſcientiæ & artes magis magisque innoteſcerent Romanis, horumque
 multis

multis placere inciperent. Hinc vel Græcos ingenio & doctrina celebres in urbem advocarunt, vel filios Athenas miserunt scientiis Græcanicis imbuendos, imo quandoque ipsi Athenas profecti, ibi diutius commorabantur, ut otii literati perfruerentur voluptate. Sic eruditio Græcorum, & cum hac gustus Græcanicus transmigravit Romam, & per ipsum imperium se longe lateque propagavit. Sed veniamus in rem præsentem, & quænam potissimum artes & scientiæ apud Romanos excultæ fuerint, videamus. Erant hæc Poësis, Historia, Philolophia, Eloquentia & Jurisprudencia. Etiam apud Romanos antiquissimi Scriptorum fuerunt Poëtæ & quidem Comici. Perierunt opera Ennii, Nævii, Licinii, Pacuvii & Attii, nec nisi fragmenta quædam eorum, aliorum monumentis inserta, supersunt. Extant Plauti & Terentii, qui in prologo Andriæ de se, Nævio & Plauto fatetur, quod Græcos fuerint imitati. Multi deinde exstiterunt apud Romanos Poëtæ, nec ulla datur poëteos pars, quam non aliqui excoluerunt. Inter cæteros eximii sunt, qui sub Augusto vixerunt, Virgilius, Horatius & Ovidius. Omnes autem, ut Græcos sequebantur Duces, a quibus & Mythologiam acceperunt & ipsam artem poëticam; ita in imitatione Homeri nemo fuit Virgilio felicior, qui virtutes ejus non solum in multis expressit, sed sæpe superavit, cæu Julius Cæsar Scaliger, Rapinus & alii probarunt. Idem Virgilius in Eclogis imitatur Theocritum, & quidem sic, ut, teste Barthio, Græcus Scriptor immani intervallo Latinum relinquere videatur. Neque Latium sterile fuit Historicorum. Et quomodo

tanta

tanta rerum gestarum abundantia non excitaret ingenia ad scribendum? Pauciores tamen erant arduo huic muneri pares. Plures inter Historicos Romanos tres tantum honoris causa nominat Justus Lipsius in dedicatione Commentarii in Corn. Tacit. ad Imperatorem Maximilianum II: dum: Livium nempe, Sallustium & Cornelium Tacitum; quavis etiam in his discrimen meritorum observet. Livio principatum tribuit, si spectetur magnitudo operis & varietas rerum; in quo tamen multa contineri asserit ad oblectandum magis quam instruendum idonea. Sallustius unus ex triumviris illis Lipsio videtur consecutus omnia, quem, si sui arbitrii esset, principem Senatus Historici legere non dubitaret. Cæteros inter minorum quasi gentium Historicos ex sententia Lipsii unus excellit imitator Sallustii Cornelius Tacitus, omni virtute antiquis proximus, & si lingvæ Latinæ eadem esset puritas, cætera sic perfectus, ut antiquos illos in certamen dignitatis vocare possit. Cæsa rem laudat idem Lipsius ut disertum narratorem, cujus pura oratio sine fuco ac calamistris ornata, vel Romanis vel Atticis musis dignissima est, non ut perfectum Historicum; quum & nonnulli fidem ejus in Historia civili requirant, & tertium illud ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν totum ei desit. Lipsii, viri sine controversia in hoc studiorum genere magni judicio hic niti voluimus, ne nostrum de tot Scriptoribus antiquis minus favorabile suffragium temeritatis notam incurreret. De cætero certissimum est, Latinos a Græcis artem Historicam habuisse. Inprimis de Sallustio constat, quod Thucydidem fuerit æmulatus. Quantum

C

Corne-

Cornelius Tacitus in Græcorum lectione versatus sit, vel ex pluribus Græcismis, ejus æque ac Sallustii stylo inspersis, judicare licet. Occasione & modo ante dictis sensim ad Latinos transit Philosophia Græcanica. Tres autem Græcorum Sectæ se illis præcipue commendarunt; Academica, Epicurea & Stoica. Oratoribus Academica placuit, quum variis de rebus probabiliter differendo uberem orationi materiem præberet. Huic addictus fuit Cicero, quod variis in locis ipse testatur. Neque hoc obstitit, quo minus Stoicorum quandoque & aliorum philosophorum placita sequeretur, quum id primo Academicorum principio omnino esset consentaneum. Epicureorum doctrina divitum & fortunatorum excitavit palatum. Hanc sibi delegit Lucullus, Romanorum splendidissimus, qui in domesticam suam societatem philosophicam Epicureos potissimum adiecit. Sub Principibus deinde multi aulicorum eandem hæresin amplectebantur, cui ut vita & moribus, ita etiam professione accessit Petronius, ille apud Neronem elegantiarum, vel potius nequitiae magister. Stoicorum dogmata viri graves & natura ad severitatem facti adoptarunt. Tales erat Cato Uticensis, qui Philosophiam Stoicam plene intellexit & omni vitæ actu expressit; atque etiam, referente Cicerone, quum in senatu sententiam diceret, locos graves ex ea tractavit. Primus Romanorum Cicero Philosophiam patriæ lingua tradidit, ejus varia opera Philosophica etiamnum extant. Dolendum Libros ejus de Republica interiisse, de quibus non nisi pars sexti, Somnium Scipionis dicta, superest. Quæ singulis Libris tractata fuerint

fuerint argumenta, ex Augustino de Civitate Dei quodammodo intelligi potest; unde desiderium thesauri perditum augetur; nec dubium, quin, si monumentum hoc integrum ad nos venisset, Scientiæ Civilis antiquæ pulcherrimum exhibiturum fuisset Systema. Tantum ducem pauci admodum Romanorum sequebantur. Philosophiam Stoicam Seneca variis tractatibus exposuit. Ad Epicuream pertinet, quod Libris Sex de Natura rerum ligate scripsit Lucretius. Sequioris ævi est Severinus Boëthius, inter Latinos Aristotelis interpretes princeps; cujus plura dantur opera Philosophica, in quibus eminet Liber de Consolatione Philosophiæ.

Studiis Mathematicis Physicis atque Historiæ Naturalis minus vacarunt Romani: vel quod utilitatem eorum non satis perspexerant; vel quia raptò vivere adveti, aliena potius quam propria arte atque industria luxum alere voluerunt. Exstant nihilominus in Architectura Vitruvius, in Historia Naturali Plinius. Quæstiones etiam Naturales Seneca consignavit. Hicce, si placet, accedat Cornelius Celsus, qui Scientia Medica & castissima Latinitate id meruit, ut Latinorum Hippocrates & Medicorum Cicero diceretur. De Philosophia apud Romanos in univèrsum id constat, quod, ut a Græcis ad eos devenit, ita intra modum ac mensuram Græcanicam hic substitit; quum Græcorum dogmata oratione quidem ornarent nonnulli, sed nihil illis adderent. Hoc quoque in laudem Romanorum dici potest, quod non ut multi Græcorum ostentationis & quæstus causa Philosophiam tractabant; quare nec Sophistica illa garrulitas apud eos invaluit. Quod autem

autem Philologia non apud hos tot habuit cultores atque penes Græcos, hujus rei ratio, præter gustum Romanum militarem, de quo supra, ex ipsa magnitudine imperii peti potest, & negotiorum in eo multitudine, quæ satis suppeditabant materiæ, in qua se exercerent alacriora ingenia; proinde, quum amplissima hæc præmia ostentarentur, non alii se adplicuerunt ad Philologiam, quam quos ipsa ejus dulcedo allexit.

Dispar vero ratio erat Eloquentiæ, quæ dum liberam Romani habebant Rempublicam, in Senatu, in foro, in comitiis operosa artes ingenuas omnes dignitate & præmiis antecedebat. Hac de re Auctor Dialogi de Caus. Corr. Eloqv. sic loquitur: "Quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores assequeretur, tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat; tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat. Hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. Hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant. Hos & præturæ & consulatus vocare ultro videbantur. Hi ne privati quidem sine potestate erant, quum & populum & Senatum consilio & auctoritate regerent. Quin immo sibi ipsi perseverant, neminem sine Eloquentia aut assequi posse in civitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum. Hæc tanta commoda non poterunt non satis habere efficaciam ad exsuscitandam apud Romanos Eloquentiam, cujus initia quædam inter eos etiam ab antiquis temporibus fuisse reperimus. Paucis post Reges exactos annis, quum plebs in montem sacrum

crum secessisset, gravissimam seditionem dicendo sedavisse perhibetur M. Valerius; cui ob eam rem honores amplissimos habitos & eum primum ob eam ipsam causam Maximum esse adpellatum Cicero refert. Deinde facultate persuadendi inclaruerunt Appius Claudius C. Fabricius T. Coruncanius & alii. Verum credibile est, horum facundiam naturali potius ingenii vi & exercitatione quam certa quadam arte stetisse. Qui autem singularem Eloquentiæ laudem promeruit, primus fuit Cornelius Cethegus, quem Ennius Oratorem svaviloquenti ore, imo Svadæ medullam vocavit. Observandum est, circa hoc tempus Romam delatas fuisse artes Græcicas, quibus ut Ennius, ita sine dubio etiam imbutus fuit Cethegus. Hunc consecutus est M. Cato; cujus orationes amplius CL. se invenisse & legisse tradit Cicero, & verbis & rebus illustribus referas; in quibus, si eligerentur ea, quæ notatione & laude digna essent, omnes oratoriæ virtutes reperirentur. Post, successu temporis in fundo Romano copiosa excrevit seges Oratorum, quorum sigillatim virtutes luculento opusculo describit idem Cicero, quem hic præcipue sequimur ducem. Quantum Eloquentia valuerit Arpinas iste, nemo in civitate Literaria tam hospes est, ut ignoret. In hoc viro laudando certamen quoddam inierunt eruditi, de quo, ut alios præteream, hoc est Quintiliani judicium, stetisse illum in fastigio Eloquentiæ, cui quid adjici posset ignoraret. Certe hoc singulare est in Cicerone, quod, quum alii uno præsertim dicendi genere valuerint, hic in sublimi medio & humili æque excelluit. Quod Græcos imitatus fuerit

rit & imprimis Demosthenem res ipsa docet, verum ita, ut sæpe superaverit magistrum, ceu Longinus ipse Græcus fatetur. Præterea comparationem Demosthenis & Ciceronis scripsit Plutarchus, ex recentioribus tractatu Gallico Rapius. Cum Cicerone ut libertas Reipublicæ, ita Eloquentia cecidit. Sub Monarchico namque imperio, præterquam quod in foro aliquantisper se volutaret, ejus unum fere negotium erat principibus adulari. Mutationem hanc non sine adulatione solatur idem Auctor Dial. de Causl. Corr. Eloqv. in hunc modum: "Quomodo minimum usus minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur; sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores & in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in Senatu sententiis cum optimi cito consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de republica non imperiti & multi deliberent, sed sapientissimus & unus? Quid voluntariis accusationibus, cum tam raro & tam parce peccetur?"

Quo tempore de aliis Græcorum artibus minus æqua fuit Romanorum sententia, durius hoc fatum Rhetorica experiebatur, ut Senatusconsulto primum, & mox edicto urbe proscriberetur. Concedebatur deinde reditus & mansio, sed forte minus honorifica, dum nonnisi a Libertinis doceretur, qualis fuit L. Plotius Gallus, qui primus Romanorum has obiit partes. Verum, quidquid hoc erat dehonestamenti, pensavit eminentior, qui ei contigit honor, quum a Cicerone, consulari & singularibus in patriam meritis illustri, variis operi-

operibus explicaretur; quamvis non desint, qui hunc Oratorem, quam Rhetorem meliorem fuisse statuunt. Post Ciceronem plures exstiterunt Rhetores Romani, quibus cunctis palmam præripuit Fabius Quintilianus, cujus Institutiones Oratoriæ, quæ ad hanc artem pertinent, fere omnia complectuntur. Quod autem in doctrina quoque Rhetorica Græcos in subsidium vocaverint Latini, ipsa eorum opera vel primo intuitu ostendunt. De cætero, si tam Atheniensium quam Romanorum Eloquentiam adspicere placuerit, ut ejus in civitates istas effectus in considerationem veniat, emolumentum ne an damni plus attulerit, anceps est quæstio. Non omnes facultate dicendi pollentes, erant Solones, Pericles, Demosthenes; nec Menenii, Catones Cicerones. Quid Pisistratus Athenis, quid Gracchi alique eorum similes Romæ moverint, notorium est. Nec vel Athenienses vel Romani adeo facile libertatis jacturam fecissent, nisi Demagogis & Tribunis Plebis mercenariæ fuissent lingvæ. Quid utrumque apud populum in judiciis effecerit Eloquentia, vel inde patet, quod tota fuit comparata ad concitandos affectus, quibus nihil in judicando esse potest perniciosius. Sed hæc vel hominum, vel institutorum vitia arti præstantissimæ, & dum recte adhibetur, utilissimæ non derogant, quum optima quælibet abusu in damnum & noxam vertere queant.

Neque præmii & honoris expers erat jurisprudentia, quare & hæc plurimos nacta est cultores. Quantum vero ipsa crevit civitas, tantum in ea quoque multiplicabantur Leges; proinde ut nullum exstitit imperium

rium magnitudine Romano par, ita nec aliud facile reperire licet, ubi tanta Legum multitudo obtinuit. Historiam Juris Romani viri doctissimi condiderunt, & quidem integris libris; nostri solum instituti est, pauca delibare, quæ indoli dicti Juris intelligendæ inserviunt. Sub Regibus multæ latæ fuerunt Leges, non tamen sola eorum auctoritate omnes, sed quædam etiam accedente populi consensu. Sublata Regum potestate, Leges quoque ab his latæ exauctorabantur; remanserunt tamen illæ, quas de cultu divino sanxerat Numa Pompilius, & quæ a populo in comitiis fuerant receptæ, & aliæ populi & magistratum jura continentis; quas Senatusconsultis & plebiscitis confirmatas congeffit C. Papyrius, quæ collectio Jus civile Papyrianum dicebatur, cui aliæ leges a Consulibus latæ accesserunt. Anno U. C. CCC, quum in civitate varia enata fuissent dissidia, ex Senatus populique decreto mittebantur in Græciam, qui meliores singularum civitatum, præsertim Atheniensium & Lacedæmoniorum Leges describerent. Tanta jam eo tempore de sapientia Græcorum Romanis fuit persuasio. Postquam illi Romam redierant, ex Senatus consulto creati sunt X viri legum ferendarum; cessante interim Magistratum reliquorum & Consulum potestate. Hi ex Legibus e Græcia adlatis, Regiis, & consuetudinibus patriis, quod optimum videbatur collectum, & X tabulis comprehensum, in publicum prodixerunt. Et quum in Legibus his quædam desiderarentur, sequenti anno duæ additæ sunt tabulæ. Sic enatæ sunt XII tabulæ, quæ fons erant omnis publici privatique Romanorum Juris. Post
aboli.

abolitam Decemvirorum potestatem consules denuo creati, qui Leges XII. tabularum æri incisas, pro curia rostris adfixerunt. Quod autem pauciores essent Leges, quam ut singulis, qui obveniebant, casibus decidendis sufficerent, cœpit disputatio fori & interpretatio prudentum. Jurisconsulti nempe variis de casibus quæsi respondebant; quorum sententiæ, licet consuetudine tantum niterentur, perinde ac Jus scriptum valebant, ac communi nomine Jus civile adpellabantur. Hos a variis Pontificibus Maximis sensim collectos, L. Mucius Scævola, & ipse Pontifex Maximus, primus in unum corpus redegit. Atque quum in multis dissenserint Jurisconsulti, non potuit non evenire, ut in responsis eorum haud raro plurimum esset diversitatis, unde magna Juris incertitudo. Hoc etiam tempore certæ consignatæ sunt formulæ, secundum quas in foro ageretur, quæ primum in custodia Jurisconsultorum erant, & quidem, ut scribit Cicero, eorum potentiæ obtinendæ & augendæ causa, deinde in vulgus edebantur. Accesserunt subinde novæ Leges, Plebiscita, Senatusconsulta, Prætorum edicta, ut in vastam magnitudinem Jus Romanum excresceret. Post inductam formam regiminis Monarchicam, novam induit faciem, quum ab uno Principis arbitrio totum pendere inciperet. Sic pristinæ ejus molis accumulabantur Principum Sanctiones pragmaticæ, Edicta, Mandata, Decreta, Rescripta. Addebantur & Leges, a magistratibus latæ, ut Senatusconsulta, postquam hæc a Principibus fuerant confirmata. Neque tum exiguæ erant auctoritatis Responso Jurisconsultorum, qui Sectis tamen inter se divisi, contraria sæpe statuebant. Nec parum mutationis Juri induxit Constantinus
D
Ma-

Magnus, Christianus factus, qui de Ecclesiarum immunitate, bonis Ecclesiasticis, Episcoporum Jurisdictione, aliisque ad Religionem spectantibus, varias promulgavit Leges; & præterea, ut commemorat Eusebius, plurimas ad majorem Sanctitatem traducens, pro antiquis novas fecit. Dudum intellexerant Romani, quam non solum incommoda, sed etiam noxia esset nimia Juris magnitudo. Præter Ciceronem & Pompejum, qui de vitio hocce corrigendo cogitaverant, etiam Julius Cæsar Jus civile ad certum modum redigere, atque ex immensa effusaque Legum copia, ut narrat Svetonius, optima quæque & necessaria in paucissimos conferre libros voluit; cujus destinati executionem interveniens fatum occupavit. Post interjectam longi temporis moram, sub Hadriano demum hujus rei aliquod factum est initium. Hic namq; anno post Christum natum CXXX. edicta Prætorum quotannis proponi solita per Salvium Julianum in compendium redigi curavit, quod Edictum Perpetuum fuit vocatum. Mox Titus Cajus Juliani Discipulus Institutionum Libros quatuor consignavit; quem alii in eodem instituto sequebantur. Neque hic substituerunt Jurisconsulti, sed decreta Jurisprudentiæ multis Pandectarum Libris collegerunt, quibus in hoc negotio prævit Domitius Ulpianus. Constitutionum Imperialium Libros composuit Julius Paulus, quem excipiebant Gregorius & Hermogenianus, codicum cognominum auctores. Mox jussu etiam Theodosii Junioris collectus est codex ab ipso dictus Theodosianus. Sic medicina morbum, atque institutionum, systematum & collectionum multitudo, quod sua dudum magnitudine laboraverat, Jus civile auxit. Hoc inveteratum malum invadere, & si fieri potuit

tuit, funditus extirpare voluit Justinianus. Hic per selectos ad id negotium viros illustres, potiores ex tribus codicibus, Hermogeniano, Gregoriano & Theodosiano, constitutiones colligi curavit, additis, quæ post codicem Theodosianum editæ fuerunt, novellis; atque sic novus conflatus est codex, & quidem intra unius anni duorumque mensum intervallum. Deinde per Tribonianum, cui sedecim viros adjunxit socios, ex duobus millibus Librorum veterum Jurisconsultorum, & ut ipse loquitur imperator, trecenties decem millibus versuum, novas confecit Pandectas. Huic operi decennium destinaverat Justinianus, quod Tribonianus ex celeritate gloriam captans, triennio absolvit. Ultimam per eundem Tribonianum una cum Theophilo & Dorotheo ex Pandectis & Institutionibus Caji novas consignari jussit institutiones. Atque ne suis luminibus antiquitas obstrueret, Tribonianus, toto opere absoluto, antiquas leges, Edicta Prætorum, Senatusconsulta & alia quæ ad Jurisprudentiam spectabant, monumenta, supprimi curavit & aboleri. De hoc jure, quod in variis etiam Europæ regnis & civitatibus postmodum fuit receptum, non eadem est omnium sententia. Quidam in cælum usque id laudibus extollunt; alii in orbem vituperando dejiciunt. Medium tenere videtur tutissimum. Multa hic contineri satis egregia, nullum est dubium, quod magnus etiam Grotius agnoscit; sed nec insciandum est, haud minimos eidem inesse navos. Nec aliter fieri potuit: nam qui huic negotio vacabant, præter unum Tribonianum, omnes erant Græci, qui neque Libros, saltem vetustissimos, neque antiquitates & instituta Romanorum, intelligebant. Tempus etiam, quo conficiebatur hoc opus, brevius erat, quam ipsa rei gravitas postulavit. Vicia autem, quæ in eo observant viri doctissimi, & a partium studio alieni, potissimum sunt sequentia: I. Multa hic, & præsertim in Pandectis, occurrunt mutila, & hinc inde variis ex Auctoribus confarcinata, sine ullo Orationis vinculo & nexu, prout in coagmentandis hisce segmentis nullus servatur ordo. II. Plurimæ reperiuntur geminationes, & quæ in unum conferri debuis-

debuissent locum, adhibentur pluribus, atque eadem soepius dicuntur. III. Dantur multæ Antinomix, quas, varias Leges conciliando quidam tollere sunt conati; sed res adeo est manifesta, ut conciliationi non sit locus. IV. Quod deterrimum, hoc jus in multis est injustum, quidquid in contrarium dicat Ulricus Huberus in sua Eunomia Romana. Hæc omnia Hottomannus in Anti Triboniano, & Christian. Thomafius de Nævis Jurisprudentiæ, ad oculum demonstrant. Plura eadem de re optimorum recentioris temporis Jurisconsultorum judicia collegit Burchardus Gotthelf. Struvius in Historia Juris, Præterea tota res judiciaria apud Romanos multis erat vitiis obnoxia. Quamdiu libera fuit Respublica, vel populus, vel magistratus ac iudices, aut a populo aut magistratibus lecti, exercebant Judicia. Quod in plebe magna fuerit Juris ignorantia, per se evidens est. Magistratus quoque ac Iudices non multum plebi præstabant Scientia Juris, cujus in illis eligendis nulla habebatur ratio. Quis enim ideo factus est Prætor, quod esset Jurisperitus? Et sic de reliquis Judicibus. Una erat ratio Jurisperitos consulere, qui prout in partes erant affecti, dabant responsa. Factiones & corruptelæ ubique regnabant; ac tanta erat Judicum licentia, ut pro arbitrio plerumque sententiam dicerent. Sub Monarchia deinde, ut cætera omnia, ita etiam Judicia, posita erant in arbitrio Principum, quorum multi quales fuerint quis ignorat? Speciminis loco esse possunt, quæ sub Tiberio & Nerone contigerunt, & a Cornelio Tacito narrantur. Quid? quod ipse Justinianus, tantus, ut videri voluit, Juris Reformator, civium bona avaris magistratibus avarissimus ipse vendidit, multosque nulla eorum culpa sed proprium duntaxat ob lucrum omnibus fortunis exiit, imo eandem ob causam leges haud raro fixit atque refixit, ut Evagrius alique commemorant. De causidicorum vero, præsertim sequioris temporis, ignorantia, avaritia, nequitia & fraudibus, plura narrant Scriptores, quam hæc capiunt pagellæ. Inter alios hæc prolixè describit Ammianus Marcellinus Libr. XXX. cap. IV. quem, si placet, Benevolus Lector consulere potest.